

N É Z Ő

Bulgária nagy öreg embere

*„Az első látogató, első vendég,
az első bolgár, félig álomban még
reggel az ágyban, első jóbarát,
aki bedugta képét a szobámba,
nem is az ajtón: az ablakon át
és mosolyával máris indulásra
keltett, másfél nap fáradt utasát:
egy vén hegy volt, a hegyek óriása,
a Vitosal!”*

Illyés Gyula fenti sorai jutottak az eszembe, amikor mentem Valeri Petrovhoz felköszönteni őt abból az alkalomból, hogy neki ítélték a legnagyobb francia műveszeti és irodalmi kormánykitüntetését („az irodalom és művészet lovagja”), amit korábban Illyés Gyula is megkapott. Arra gondoltam, talán Illyés is ebből a szögből látta a Vitosát.

Kétszintes kertés ház a Lozenec nevű kerületben, még a háború előtt épült. Lozenec valamikor Szófia „Rózsadombja” volt, napjainkban is félig-meddig kertváros. Amikor a ház épült, a kerület még a város szélén volt, ma már a centrumban van, de most is viszonylag csendes, nyugodt hely. A házat még Valeri Petrov apja építtette, ma egy átlagos kétszintes épület. Néhány év kivételével ehhez a házhoz kapcsolódik Valeri Petrov egész élete, az emeleten lévő dolgozószobában írta műveinek és fordításainak nagyobb részét. Tipikusan szófiai költő, tipikus fővárosi, de ez Bulgáriában nem egészen azt jelenti, amit nálunk. Valeri Petrov fővárosi létére sem szakadt el a természettől, és ez teljesen érthető, hiszen Szófiának is alig van olyan pontja, ahol az ablakot kinyitva ne látnánk felettünk magasodni a Vitosza vagy a Balkán hegység erdeit, szikláit.

A dolgozószoba kis asztalánál – a szokásos kávé mellett ülve – próbálom meg elmondani gratulációmat, de ő nem hagy érvényesülni, így az úton jól átgondolt üdvözlő szöveg töredékében marad. Az interjút megelőző beszélgetés közben fél szemmel végignéztem a polcokon lévő könyveket. Önmagában még semmi különös nincs abban, hogy egy nagy író könyvtárában megtalálhatók az európai irodalom klasszikusai. Az, hogy Dosztojevszkij vagy Tolsztoj eredetiben van meg, már eltér attól, amit Magyarországon megszokottnak lehet tartani, de itt Szófiában ez még természetes. Kissé szokatlanabb, hogy az orosz irodalom olyan vonulatai és írói is jelen vannak, akiket Oroszországon kívül nem nagyon ismernek. A könyvespolc üvege mögött két kép: az egyik Shakespeare-é, a másik Radnóti Miklós fényképe, közvetlenül mellettem Szántó Pirooska egy rajza. Shakespeare képe mellett egy magyar író fényképe, és mindez nem udvarias formalitás. Valeri Petrovnak köszönhetjük Radnóti legjobb verseinek bolgár fordítását, de Petőfi és Juhász Gyula több szép versét is lefordította. Valeri Petrov látókörében csonkítatlanul ott van egész Európa, és mi, magyarok sem maradtunk ki belőle.

Valeri Petrov hazájában igen népszerű. Műveinek olvasottsága az évekkel arányosan nőtt. Hatalmas életmű áll mögötte. Saját művek és fordítások egyaránt. Shakespeare drámáinak lefordítása után, most szonettjeinek átültetését tette az asztalra.

Eredeti művei és műfordításai között egységet teremt Valeri Petrov költői nyelve. A műfordításai is azért annyira népszerűek, mert az ő rendkívülien gördülékeny költői nyelvén szólaltak meg bolgárul. Nyelvének legfőbb ereje a szó. A bolgár nyelv évszázadok alatt felhalmozódott gazdag szókincséből mindig sikeresen választja ki a stilisztikailag legmegfelelőbbet.

Költői szemléletét az objektívítás jellemzi. Műveiből kirajzolódik korunk emberének bonyolultsága, ellentmondásossága. Látjuk, hogy a XX. század embere szenved, de azt is látjuk, hogy ugyanez az ember egyben okozója is kortársai szenvedéseinek; látjuk, hogy nagy eszményekért lelkesedik, és azt is, hogy sokszor a nagy eszményeket hangoztatva akarja kicsinyes, önző, alantas céljait megvalósítani. Valeri Petrov együtt érez kortársaival, de mindig bizonyos távolságból szemléli őket. Valami hasonlót valósít meg a lírában, mint amit Brecht az ún. „epikus színházzal” ért el. A távolságtartás eszköze költészetében az ironia és a szatíra. Az együttérzés és az ironia nála nem csökkenti, hanem árnyalja, és – lehet, hogy ez furcsának tűnik – fokozza is bizonyos esetekben a líraiságot, a nagy lélek líraiságát, amely egész életművén átsugárzik. Sokoldalú író. Komoly eredményeket és nagy elismerést ért el a drámában és a filmművészetben is. A forgatókönyvei alapján készült filmek több hazai és külföldi művészeti díjat nyertek el.

Valeri Petrov korábbi műveiből már régebben is kapott ízelítőt a magyar olvasó. A bolgár költők antológiájában, amely 1966-ban jelent meg, két versét is publikálták. *A bolgár irodalom kistükrére* c. kötetben, amely 1969-ben hagyta el a nyomdát, megjelent egy fiatalkori verse és egy részlet *A rózsa, ha táncol* c. drámából. A művei elé Juhász Péter írt másfél oldalnyi bevezetést. 1982-ben *Enyhe ősz* címen külön kis kötet jelent meg verseiből az Európa Kiadónál a *Napjaink költészete* sorozatban. A kötet utószavában Karig Sára ismertette Valeri Petrov életét és költészetét. Ebből a könyvből a magyar olvasó az 1960-as évek végéig követheti az író költői útját. 1984-ben a szófiai *199 Színház* Budapesten és Kecskeméten bemutatta a *Szerelmem színház* c. drámáját. A bemutatót a kritika nagy elismeréssel fogadta.

Valeri Petrov irodalmi tevékenysége során többször került összeütközésbe a hatalommal, és érte komoly sérelem. Ennek ismertetését azonban a költő határozott utasítására kihagytam. Ma Bulgáriában is sokan vannak olyanok, akik értékes művészi alkotások helyett „sérleimmel” akarnak érvényesülni, mondotta az író.

JAKÓCS DÁNIEL: *Kezdjük hagyományosan, bevezetésként néhány életrajzi adattal.*

VALERI PETROV: 1920. április 22-én születtem Szófiában. Apám ügyvéd volt, egyetemi tanulmányait Svájc francia nyelvű részében végezte. Jól nyelvérzéke volt, szívesen tanult idegen nyelveket, jól tudott franciául, németül és oroszul. Baloldali meggyőződésű jogász volt, könyvet írt a rasszizmus ellen. Anyám szintén Svájcban tanult, francia nyelv és irodalom szakos bölcsész hallgató volt, a francián kívül szabadon olvasott oroszul is, de beszélni már rosszabbul tudott. Szüleim még Svájcban ismerkedtek meg egymással. Ötéves koromban beadtak a szófiai olasz nyelvű óvodába, ahol anyanyelvű óvónők vezették a foglalkozásokat. Ezután az olasz tannyelvű iskola, majd gimnázium következett. A legtöbb tantárgyat, a latint is, olasz tanárok tanították, természetesen a német, az orosz és a bolgár nyelv kivételével. Az orosz nyelvet egy közismert és nagy tekintélyű bolgár származású latin szakos tanár tanította.

– *Mit köszönhet az olasz gimnáziumnak?*

– Nagyon sokat. Nem tudok megfelelő szavakat találni hálám kifejezésére. Kintűnők voltak az olasz tanáraink, de nagyon sokat köszönhetek a bolgár irodalom tanárnőjének vagy német tanáromnak, aki Németországban végezte az egyetemet, és később a Szófia Egyetemen professzor lett. Még a gimnázium nyolc éve alatt – az olaszon kívül – többé-kevésbé jól megtanultam franciául, latinul, németül, oroszul. Angolul jóval később kezdtem tanulni. Érettségi után az orvostudományi kar következett. Az orvosi diploma megszerzése után két évig a Rilai Kolostor orvosa voltam. Akkor a Rilai Kolostor nem pusztán egyházi központ volt, hanem mezőgazdasági nagyüzem, ahol nagyon sok munkás és pásztor dolgozott. Mint fiatal orvos, abban reménykedtem, hogy ott nyugodt körülmények között írhatom verseimet, ténylegesen azonban szünet nélkül arra kényszerültem, hogy olyan sérüléseket gyógyítsak, amelyek sebészeti beavatkozást követeltek, és erre én egyáltalán nem voltam felkészítve.

– *Végül teljesen eltávolodott az orvostudománytól. Adott-e valamit az orvostudomány és az orvosi gyakorlat az író számára?*

– Azóta nagyon sokat fejlődött az orvostudomány, ma már legfeljebb aszpirint tudnék felírni, de az egyetemi évek és az orvosi gyakorlat mégsem múlt el hiába. Az orvosi kar megtanított szerves egységben látni a világot, rendszerben gondolkodni, meglátni a belső logikai összefüggéseket, és pontosan, felesleges szavak nélkül fogalmazni. Nagyon sokat jelentett az is, hogy közvetlen kapcsolatba kerültem a falusi szegényekkel.

– *Mikor járt először Magyarországon?*

– 1945-ben tavasszal, amikor Bulgária is csatlakozott az antifasiszta szövetséges hatalmakhoz. A bolgár hadsereg haditudósítójaként dolgoztam. Tulajdonképpen nem éreztem közvetlenül a háborút. Emlékszem, hogy voltam Szigetváron, Kaposváron és Nagykanizsán. A magyarokkal jól megértettük egymást. A háború vége Ausztriában ért, mindnyájan nagyon boldogok voltunk, a béke számunkra egyben a fasizmus alóli végső felszabadulás nagy napja volt.

– *Mikor kezdett írni?*

– A gimnáziumi évek végén és az egyetemen. 1938-tól 1943-ig elsősorban az „Izkusztvo i Kritika” c. folyóiratban publikáltam, itt csoportosultak a demokratikus meggyőződésű írók. Ekkor a hosszú formát kedveltem, több elbeszélő költeményt írtam. Korai műveim közt különösen soknak önéletrajzi indíttatása van.

– *Akkor még egy kicsit térjünk vissza az önéletrajzhoz. A rövid orvosi gyakorlat után, mielőtt végleg az irodalomnak szentelte volna idejét, mivel foglalkozott még?*

– Sajtóattasé voltam Rómában. 1947-től 1950-ig. Itt ismerkedtem meg egy kongresszuson Tolnai Gáborral. Először ő hívta fel a figyelmem Radnóti Miklós költészetére. Karig Sára is igyekezett rábírní arra, hogy Radnóti verseit fordítsam bolgárra. Később megismerkedtem Vas Istvánnal is, nála egyszer voltam vendégségben. Tolnai Gábor és Karig Sára kitaróak voltak. Végül a nyersfordítások is meggyőztek arról, hogy nagy költővel állok szemben. Amikor mind jobban megismerkedtem Radnótival, egyre jobban megértettem, hogy az én szemléletem mennyire hasonlít az övéhez. Így vállalkoztam arra, hogy magyar nyelvtudás nélkül, nyersfordítások alapján fordítsam Radnótit.

– *Míg Rómában sajtóattasé volt, jelentős negatív politikai fordulat következett be ott-hon, elég csak Trajcsó Kosztov perére utalni. Milyen hatással volt ez költészetére?*

– 1949-ben jelent meg első gyűjteményes kötetem „Költemények” címen. Ennek otthon borzasztó volt a fogadtatása. Kritikai ösztüzet zúdítottak rám, formalizmussal, individualizmussal, dekadenciával, erkölcstelenséggel stb. vádoltak. Először csak a részletekben vettem észre a kritika hibáit. Mivel mindenhol mindenki csak bírált, magam is kezdtem azt hinni, hogy a támadásokban van igazság. Ennek következményeként kezdtem eltávolodni magamtól. Két kötetem esett áldozatul a kritika pszichikai kényszerének. Csak lassan tértem magamhoz.

– *Mikor sikerült megtalálni saját hangját?*

– Először a filmhez és a színházhoz fordultam. A lírai költészetben a klasszikus, letisztult forma híve vagyok, de a normális színházat nem szeretem. A színpadon a művészetek szintézisét törekszem megvalósítani. *Amikor a rózsák táncolnak* c. drámát Magyarországon is bemutatták. (Itt szeretném megjegyezni, hogy mindig jó kapcsolatban voltam a szófiai Magyar Kulturális Intézettel.) Elég sokat beszélnek az én színházi munkámról, és szinte semmit arról, hogy mit alkottam a filmművészetben. Azok a forgatókönyvek, amelyeket a filmek számára írtam, mind azt fejezik ki, hogy a film nagy szerelme vagyok. Ez a film iránti szerelem ma is él bennem. A költészetben a *Meleg ősszel* c. elbeszélő költeményemben tértem vissza önmagamhoz. Írói fejlődésemben három alapvető korszakot látok: a kezdetet, a „hideg éveket”, és az utolsót, amikor felszabadultam a „hideg évek” nyomása alól.

– *Végül arról szeretném kérdezni, hogyan dolgozik, nagyon örülnék, ha elárulna néhány „műhelytitkot”.*

– Rendszeresen és nagyon sokat dolgozom, de arra törekszem, hogy ne vegyék észre a munkát ott, ahol nagyon sok munka van, hogy a szöveg teljesen természetesnek, könnyednek látszódjék. Az ihlet pillanatában nem lehet jól, megfelelő színvonalon kifejezni mindazt, amit akkor az ember érez. A mű megformálásának hosszú folyamata követi az ihletet: keresni kell a legmegfelelőbb kifejezőeszközöket. Munka közben ismét átélem azt, amit az ihlet pillanatában éreztem, de most már pontosabban látom azt, ami korábban homályos volt. Ezt nevezem második ihletnek, amikor épp a minél pontosabb, árnyaltabb kifejezésre való törekvés eredményeként maga a tartalom is gazdagabbá, mélyebbé válik, a forma tökéletesíti a tartalmat. Nálam rendszerint az ihlet csirája valamilyen konkrét eset, és ez a konkrét eset kap aztán az alkotó munka során mélyebb, általánosabb jelentést.

A művészet bizonyos vonatkozásban mesterség is. Én – amint már mondtam – a letisztult klasszikus forma híve vagyok a költészetben. Ezért is érzem magamhoz nagyon közelinek Radnótit, ő is a legmodernebb tartalmat klasszikus formában fejezte ki. Én leggyakrabban négysoros versszakokból álló költeményeket írok. Olvasóim jellemzőnek tartják rám a humoros szójátékokat. Ez korai korszakomban tényleg így volt, természetesen humor nélkül ma sem tudok írni, de a szójátékok utolsó korszakomban állandóan ritkulnak. Arra törekszem, hogy minél kevesebb szóval, minél laconikusabban fejezzem ki magam, helyet hagyva az olvasónak is.

Röviden: a modern tartalom és a klasszikus forma híve vagyok.

Jakobs Daniel